

با شور عشق در کار هستی نظاره کن

ابن سینا، حکیم، طبیب و فیلسوف ایرانی، با آنکه از آراء ارسطو بسیار تأثیر پذیرفت اما در جاهایی به نقد و تغییر فلسفه ی وی پرداخت، از جمله اینکه در مقابل ارسطو که به رابطه ی عاطفی بین انسان و خدا قائل نیست، ابن سینا محبت بین بنده و خدا را عالی ترین مرتبه ی عشق عنوان کرد.

ابن سینا، حکیم، طبیب و فیلسوف ایرانی، با آنکه از آراء ارسطو بسیار تأثیر پذیرفت اما در جاهایی به نقد و تغییر فلسفه ی وی پرداخت، از جمله اینکه در مقابل ارسطو که به رابطه ی عاطفی بین انسان و خدا قائل نیست، ابن سینا محبت بین بنده و خدا را عالی ترین مرتبه ی عشق، عنوان کرد.

به نظر بسیاری از پژوهشگران آثار فلسفی ابن سینا بیشترین تأثیر را در متأخران خود چه مسلمانان و چه اروپائیان گذاشت. ابن سینا به عنوان یکی از شارحان ارسطو در قرون وسطی جایگاه والایی داشت تا جایی که تصویر خیالی او بر پنجره های کلیساهای قرون وسطی و نیز در صفحات نخستین ترجمه های لاتین کتاب هایش با هاله ای از نور ترسیم شده است زیرا استادان فلسفه در اروپای قرون وسطی ابن سینا را مرشد و استاد خود می دانستند و بر اساس پژوهش های تاریخی حتی در نوع پوشش خود نیز از او پیروی می کردند چنانکه توماس آکویناس، متأله و فیلسوف و نیز بزرگترین شارح ارسطو به زبان لاتینی که از فلسفه ی وی با عنوان تومیسیم یاد می شود، به پیروی از ابن سینا همواره عبا بر دوش می انداخت، حتی امروزه هم لباسی که به نشانه ی فراغت از تحصیل در دانشگاه بر تن می کنند نمادی از پوشش ابن سیناست.

اگر چه ابن سینا از نظریات ارسطویی تأثیرپذیری بیشتری داشته است اما تنها نظریات وی را چراغ راه خود قرار نداد بلکه در جاهایی به نقد و تغییر فلسفه ی ارسطو پرداخت. به عنوان مثال از آنجا که ارسطو خداوند را خالق جهان نمی داند لذا در نظام فکری او جایگاهی برای رابطه ی انسان و خدا تعریف نشده است و بنابراین در نظر ارسطو هرگز نمیتوان به رابطه ای عاطفی بین انسان و خدا باور داشت و بر همین اساس می گوید: کسانی که فکر می کنند می توان به خدا محبت ورزید بر خطا هستند. در مقابل ابن سینا با تقسیم بندی موجودات به واجب و ممکن توانست هم تمایز خالق و مخلوق و هم ازلیت جهان را توضیح دهد.

وی با اتکا به جهان بینی اسلامی در برابر رأی ارسطو اظهار داشت که میان مراتب گوناگون واقعیت و به ویژه بین انسان و خدا و نفوس ملکوتی محبت و همدمی وجود دارد که این محبت با عبادت تقویت می شود و سراسر جهان را فرامی گیرد و بدین ترتیب اعمال عبادی معنادار می شوند. ابن سینا معتقد است عشق به خدا عالیتترین مرتبه ی عشق است و این عشق در همه ی رگهای عالم جریان دارد و قوه ی محرکه و علت وجود جهان آفرینش است. ابن سینا با مطرح کردن موضوع عشق و امکان و وجوب موجودات نظام کیهان شناسی ارسطو را اصلاح کرده و در 'رساله فی العشق' خود به تبیین این دیدگاه می پردازد. فلسفه ی ابن سینا که بعدها بسیاری از فلاسفه ی مسلمان به گسترش آن همت گماشتند به 'فلسفه ی مشاء' شهرت دارد. مشاء در لغت به معنای پیاده روی است و از آنجا که معروف است ابن سینا در حال راه رفتن با شاگردان خود به درس و مباحثه می پرداخته لذا فلسفه ی وی به عنوان فلسفه ی مشاء باقی مانده است. ابن سینا در فلسفه ی مشاء دو کتاب با عناوین شفا و نجات از خود باقی گذاشت که قرنهایست مورد مطالعه ی فرهیختگان و فیلسوفان برجسته به ویژه در عالم اسلام است و جالب این که ابن سینا در مقدمه ی شفا و نجات نوشته بود که اینها نوشته های سطحی هستند که برای مردم عامه نوشته شده است.

ابن سینا با ترکیب آموزه های اسلامی و یونانی در پی تبیین محیط فلسفی جدیدی برآمد که متأسفانه مرگ زود هنگامش مانع تکمیل رساله ای جداگانه در موضوع موردنظرش شد. موضوعی که بسیاری از صاحب نظران بر اساس شواهد باقی مانده معتقدند شاید رساله ای در باب 'حکمت مشرقی' بوده است.

دکتر سید حسین نصر، فیلسوف معاصر و استاد کرسی مطالعات اسلامی در آمریکا، در کتاب سه حکیم مسلمان به نکته ی قابل تأملی در رابطه با تفاوت دیدگاه غربی ها و مردم مشرق زمین نسبت به آراء ابن سینا اشاره کرده و می نویسد: در مغرب زمین آنچه از ابن سینا به سختی مورد انتقاد قرار گرفته، فرشته شناسی و جهان شناسی و اعتقاد به ادراک و معرفت مبتنی بر اشراق و عرفان او بوده و به جنبه ی صرفا استدلالی فلسفه و آثار علمی و پزشکی وی ارزش نهاده و پذیرفته شده است. ولی در مشرق زمین آنچه از فلسفه ی ابن سینا بیشتر مورد توجه قرار گرفته و اهمیت فراوان داشته است جنبه ی رمزی و باطنی یا فلسفه ی مشرقی او بوده است.

سه داستان تمثیلی، حی بن یقظان (زنده پسر بیدار)، رساله الطیر (رساله ی مرغان) و سلامان و ابسال (نام زن و مرد) به همراه قصیده ی معروف تائیه، از برجسته ترین آثار فکری ابن سینا هستند که در زمره ی آثار مشائی وی جای نمی گیرند و مطالعه ی آنها جنبه های برجسته ی 'فلسفه ی باطنی' یا رمزی ابن سینا را آشکار می کند. هانری گربن، فیلسوف و اسلام پژوه فقید فرانسوی، در کتاب ابن سینا و تمثیل عرفانی، سه داستان رمزی مذکور را به منزله ی سه دوره ی سیر و سلوک عرفانی و تجربه ی عملی ابن سینا مورد تفسیر قرار می دهد.

آثار ابن سینا در قرن های پس از درگذشت وی سخت مورد انتقاد غزالی، فخرالدین رازی و نیز فیلسوفان اندلسی و مخصوصا

ابن رشد قرار گرفت ولی در این بین یکی از بزرگترین نوابغ جهان اسلام یعنی خواجه نصیر الدین طوسی به دفاع از وی پرداخت و دوباره فلسفه ی ابن سینا را رواج داد.

ابوعلی سینا که در جهان غرب به نام اویسنا (Avicenna) شناخته می شود مؤثرترین چهره در علم و فلسفه ی اسلامی است که از همین رو شایسته ی القابی همچون شیخ الرئیس ، حجه الحق و شرف الملک شد. وی از کودکی دارای نبوغی خارق العاده بود ، در ده سالگی تمام قرآن و صرف و نحو را آموخته بود و به گفته ی خودش پس از 18 سالگی چیزی از علم پزشکی باقی نمانده بود که وی فراگیرد . مشهورترین شاگردان وی عبارت بودند از : ابوعبید جوزجانی که بسیاری از آثار استادش را تکمیل کرد ، ابوالحسن بهمنیار مؤلف کتاب التحصیل ، ابن زیله که تفسیری بر رساله ی تمثیلی حیّ بن یقظان نوشت ، و در آخر دانشمند ترین شاگرد وی ابوعبدالله معصومی که از استاد خود اجازه یافته بود تا سؤالات بیرونی از ابن سینا را پاسخ دهد.

ابن سینا مسلمان متدینی بود . عمق طبیعت دینی وی در آثار فلسفی اش آشکار است و در بسیاری از عقاید فلسفی اش اسلام الهام بخش وی بوده است. ابن سینا از اینکه بعضی از متکلمان و فقهای قشری، نسبت بی دینی به وی می دادند بسیار ناراحت می شد ، در یک رباعی که از وی مانده برای دفاع از دینداری خود در برابر آن متعصبان خشک مغز گفته است:

کفر چو منی گزاف و آسان نبود
محکمتر از ایمان من ایمان نبود
در دهر چو من یکی و آن هم کافر
پس در همه ی دهر یک مسلمان نبود

زندگی پر فراز و نشیب علمی و سیاسی حکیم ابن سینا که در اواخر عمر نه چندان بلندش دستخوش کینه توزی های مسعود غزنوی پسر محمود غزنوی شده بود و همین امر باعث از بین رفتن بسیاری از آثار وی شد، سرانجام در سال 428 ه.ق بر اثر بیماری قولنج در همدان به پایان رسید. آرامگاه وی در همدان زیارتگاه دوستداران علم و اندیشه از سراسر جهان است.

منابع :

سه حکیم مسلمان، سید حسین نصر ، ترجمه ی احمد آرام، انتشارات علمی و فرهنگی
تاریخ فلسفه، یونان و روم ، فردریک کاپلستون، ترجمه سیدجلال الدین مجتبوی، همان
ابن سینا و تمثیل عرفانی، هانری کربن، ترجمه ی انشالله رحمتی ، نشر جامی
واضع قانون شفا، حنیف قلندی ، انتشارات همشهری
بررسی رسالات رمزی ابن سینا، ناهید عزیزی، مجموعه مقالات همایش بین المللی ابن سینا